

De armen verzadigd

Leven en werk van

Petrus Immens

geplaatst in de kerkelijke
historie van Middelburg

Joh. Westerbeke

Uitgeverij
"Middelburg"

2

De predikantenfamilie Immens

Toen Petrus Datheen in 1578 te Dordrecht een belangrijke synode presideerde, werd er te Gent bij rentmeester Robertus Immens een zoon geboren, die dezelfde naam kreeg als zijn vader.

Nadat er nog een zoon geboren was, vertrokken de ouders met hun kinderen naar het Duitse Hessen om de wrede vervolging te ontgaan. Deze woedde toen in de Nederlanden door de komst van de tiran Alva.

Het was in die tijd te Gent als het ware een kweekplaats van aanstaande predikanten. Maar door de vervolgingen werd dit ernstig aangetast, zodat velen naar elders moesten vluchten.

Ook in Frankenthal, waar Datheen gewoond had, was al een grote vluchtelingengemeente ontstaan.

In die tijd vluchtten er wéér veel protestanten naar de Noordelijke Nederlanden.

De bovengenoemde Robertus Immens jr. werd op 20 april 1618 als student te Leiden ingeschreven. Hij was toen dertig jaar en kreeg, na zijn studie voltooid te hebben, de gemeente van Althena, bij Hamburg.

Hij is op 67-jarige leeftijd overleden te Hamburg, in het jaar 1645. Zijn vrouw, Anna Margreta van Voorburg, is in 1654 te Amsterdam overleden.

In 1623 was er bij hen een zoon geboren, die ook weer dezelfde naam Robertus kreeg.

Op 25 juli 1645 werd er in Leiden een R. Immens ingeschreven als student. Dit moet ongetwijfeld Robertus geweest zijn.

Deze trad op 27 april 1649 in het huwelijk met Maria van der Deliën te 's-Hertogenbosch.

Maria was de enige dochter van Nikolaas Anthoni van der Deliën (predikant te 's-Hertogenbosch) en van Abigaël de Monier. Van 18 augustus tot 3 oktober is hij maar predikant geweest. Robertus Immens is, tot grote droefheid van zijn gemeente, in datzelfde jaar 1630 reeds overleden.

De grootvader van Abigaël kwam ook uit Gent. Omdat hij voor de

Reformatie gekozen had en als predikant getrouw zijn ambt uitoefende werd hij overal achtervolgd.

Dit noodzaakte hem te vluchten naar Middelburg. Overeenkomstig zijn roeping preekte hij, ook in Zeeland.

Te Goes preekte hij in een schuur. Omdat de vrouw, van wie de schuur was, hem in de gelegenheid gesteld had zijn ketterse gevoelens de mensen in te scherpen, werd zij verbrand.

Eén jaar voor het huwelijk van Robertus en Maria, in 1648, was er een grote kerkvergadering te 's-Hertogenbosch.

Tijdens die vergadering werd proponent Immens te Schijndel beroepen. Enkele jaren later heeft hij een beroep naar Oirschot aangenomen.

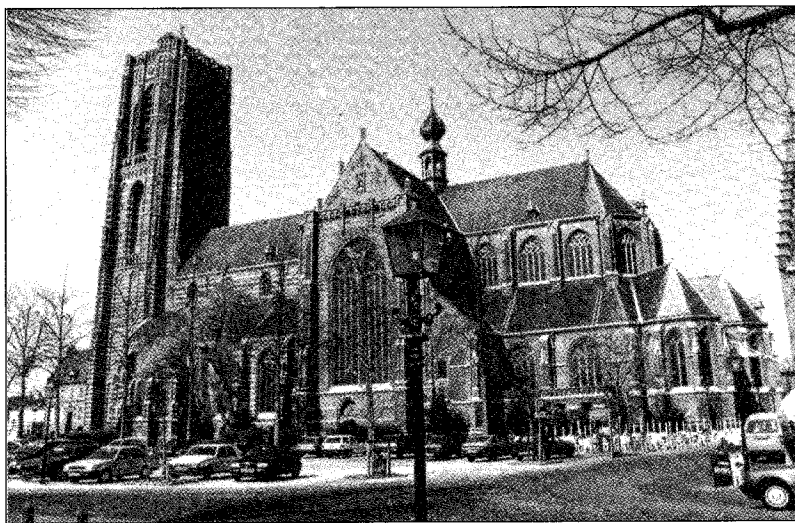
Vanaf 1648, toen dit deel van Brabant geheel in handen van de Staatse troepen kwam, werd in Oirschot de St. Petruskerk in handen gegeven van de gereformeerden.

Na zuivering van het gebouw zijn ze met kerkdiensten begonnen.

De roomse godsdienst werd in het openbaar verboden, maar werd in schuilkerken beoefend.

In Oirschot heeft hij het overige van zijn dienst vervuld.

Hun huwelijk werd met negen zonen en drie dochters gezegend.

Huidige St. Petruskerk te Oirschot. Deze kerk was maar korte tijd in handen van de gereformeerden.

Anna Margareta

Zij was het eerste kind en werd op 2 maart 1650 geboren. Ze was later een godvrezende, voorbeeldige vrouw en was gehuwd met Arnoldus Brieving. Op 23 november 1681 volgde hij zijn overleden schoonvader op als predikant te Oirschot.

Later, in 1886, heeft hij een beroep aangenomen naar St. Annaland. In deze plaats is hij overleden.

Hij liet één dochter achter, die later trouwde met Marcus Zueris Boxhornius van Miggrode. Hij werd predikant te Philippine in Zeeuws-Vlaanderen.

Robertus

Robertus werd geboren op 7 juli 1651. In zijn jonge jaren kwam de godsvrucht al uit. Vooral ook op de Hogeschool te Utrecht verwekte zijn leven jaloersheid onder zijn medestudenten.

Robertus werd op 13 januari 1675 tot predikant bevestigd in St. Anna ter Muiden, in Zeeuws-Vlaanderen.

Deze gemeente werd overstroomd met vluchtelingen uit Frankrijk, waar in die jaren geen vrijheid van godsdienst was.

Echter waren er velen, die de weelde van vrijheid misbruikten en alleen maar ijverig waren in hun beroep in deze plaats.

Ook was onder deze gevluchte hugenoten de zuiverheid van de leer aan het verduisteren.

Op verzoek van koningin Christina van Zweden verklaart Descartes ook daar zijn opvattingen.

Was in het begin van die eeuw nog een professor als Gomarus aan de School van Saumur in Frankrijk verbonden geweest, later werden daar, eerst bedekt en daarna openbaar, aan de jonge predikanten dwalingen voorgehouden. Ook het rationalisme van de Fransman R. Descartes liet hier zijn invloed gelden.

Robertus Immens was echter zo ijverig en getrouw in het vermanen tot waarachtige bekering, dat hij niet alleen in de kerk aan het zieleheil arbeidde, maar zelfs met de boeren achter de ploeg meeliiep onder voortdurende bidding en smeking: "... laat u met God verzoenen".

Bij de vrouwen werd hij gezien achter de karnton tijdens het bereiden van de boter. Aan ijver ontbrak het de mensen niet, maar het was alleen voor de tijd.

Dit was de ijverige predikant tot veel smart, want de zielen waren op zijn hart gebonden.

Jakobus Willemsen uit Middelburg schreef later over een geoefende zielsvriendin, die destijds ook onder de bediening van R. Immens was. Dikwijls was ze tegen hem onvriendelijk en toonde haar afkeer door op te merken dat ze moest werken en tot andere dingen haar tijd niet kon besteden.

Zijn voortdurende aanspraak werd toch het middel dat zij uiteindelijk achter de karnton in haar hart gegrepen werd.

De predikant mocht, in het verborgen, ruim delen in de liefde Gods, maar hij werd ook gewaar dat dit altijd samengaat met strijd en aanvechting, wat uitkwam in enkele dichtregels:

*God doet Zijn volk ter helle dalen,
En voert hen op naar 's hemels trans
Zo rijst de zon met schoner glans
Na een verberging van haar stralen.*

Toen hij weer een bittere kruisbeker moest drinken, kreeg hij een gezicht op Hem, Die het kruis verdragen heeft en de schande veracht. De begeerte tot het Heilig Avondmaal deed hem toen de volgende dichtregels schrijven:

*Mijn waarde ziel! hoe dus ontstelt?
Wil toch niet langer blijven treuren
De zondenlast, die u nu kwelt*

Zal immers Jezus van u scheuren.

*Al zijn uw eigen krachten zwak
Wil uwe nood aan Jezus klagen
Bezwijkt gij onder 't zondenpak
Vertrouw op Hem, Hij zal het dragen.*

*Hij nodigt u nu aan Zijn dis;
Waarom dan zo een rouw bedreven?
Steun maar op Hem; Hij zal gewis
U ook wel verder krachten geven.*

*Hij roept ze niet, die zijn gezond,
Maar wil der zielen Herder wezen
Heeft u de zonde dan gewond
Die Jezus zal u weer genezen.*

*O Jesu! grijp mij bij de hand
Zet toch mijn harte gretig open
Opdat zo zonder tegenstand
Uw balsem in mijn ziel mag lopen.*

*Ach! geef nu toch een wormpke kracht
Laat Uwe macht in zwakheid blijken
Kom in mijn ziel, die op U wacht
En wil daar nimmermeer uit wijken.*

Enkele verzen uit 'Klacht en gebed tot Jezus, in het naderen tot Zijn tafel'.

In die tijd zou het Heilig Avondmaal bediend worden. Toen hij voor de tafel stond, mocht hij op een bijzondere wijze de liefde Gods proeven en smaken door het liefdebevel: "Neemt, eet, dat is Mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot Mijn gedachtenis."

Maar ook vervolgens met betrekking tot de drinkbeker: "En Ik zeg u, dat Ik van nu aan niet meer zal drinken van de vrucht des wijnstoks tot op de dag, wanneer Ik met u dezelve nieuw zal drinken in het Koninkrijk Mijns Vaders."

Door de liefde en de kracht van deze woorden geloofde hij, dat dit het

De positie van Sint Anna ter Muiden veranderde sterk door de verzanding van het Zwin.

laatste Avondmaal geweest was op de aarde. Dit vertelde hij dezelfde dag aan zijn beste vrienden. Boven de laatste Kerkeradsacte van 20 juli 1677 tekende hij zelf aan:

"Onder de h. handeling en uytreykinge van de teekenen hebben wy sonderling verwackringe in de aangekomene gevonden in meer eerbiedigheyt naderende als wel voor heen. De Heere wil het agtervolgen."

Met deze wetenschap was hij de tijd door God bepaald afwachtende. Toen het volgende Avondmaal aanstaande was, vroeg één van de vrienden of hij nog dezelfde gedachte had. Dit werd door hem bevestigd. Zelfs nadat hij de huisbezoeken en de voorbereiding gehouden had, liet hij weten 'niet aan te zullen zitten aan de tafel'. De Heere gaf hem zijn verwachting, want één dag voor de bediening werd hij onwel en stierf, om nu aan te mogen zitten met Abraham, Izaäk en Jacob. Dit was op 8 oktober 1677, in de ouderdom van 26 jaar. Uit zijn eigen gedichten werd toen vervuld:

*Als dan myn ziel van 't vlees zal scheiden
Neem my ook op in Uwen troon
Opdat ik my daar mag verblyden
En alzo eeuwig by U woon.*

Zijn nagedachtenis is tot zegen geweest, door zijn in 1680 te Middelburg uitgegeven 'Enige vermakelijke-zielsverkwikkende gezangen, passende en ziende op het gebruik van des Heeren Heilig Avondmaal'.

Ook zijn er zeven gedichten opgenomen in het tweede deel van de gedichtenbundel van P. van Sorgen 'Dichtkundige zielezangen', uitgave Utrecht 1709.

Volgens Jac. Willemsen zijn er ook enkele gedichten van hem in de bundel van Adriaan van Loo opgenomen.

Eén van deze gedichten is 'Liefelyke zielsdwang of innige hartstogten tot den Heere Jezus', waaruit enkele strofen volgen:

*O liefde, wonderbaar en groot!
Myne arme ziel was, leevend' dood,
Toen Jezus my kwam trekken.
Ja Zich gansch voor my overgaf,
Zyn leven gaf, om my uit 't graf
Der zonden op te wekken.
Hy riep, Ik sliep,
'k Sloot mijn oren, 'k Wou niet hooren;
Maar Hy drong my
Door myn hart. Zijn liefde dwong my.*

*O! neem myn hart; het kooft U toe.
Het is der vreemde heren moe,
O Jezus, Heer' en Koning!
Kom toch, myn Heiland, koom' er in,
Gebied en stuur het naar Uw zin,
Als in Uw eigen woning.
Ach Heer', Hoe zeer
Perst en dringt my! Ach, hoe dwingt my,
Uw teere
Liefde en goedheid, och myn Heere!*

Daar is myn hart geheel en al,
Of 't wil of 't kan; het moet en zal,
't Moet U, myn Heiland minnen.
U, lieve Jezus, U alleen,
U, zoete Jezus, anders geen
En wil 't niet? Dring er binnen.
Dring het, Dwing het.
Doe het zwichten, Door Uw schichten,
Al zou het scheuren
Dring er in; O! 't zal niet treuren.

Wanneer, myn Heiland, ach myn Heer!
O zoete Jezus, ach wanneer
Zal ik U eens hierboven,
Bevryd van aller vreemden dwang,
Die my zo bang valt en zo lang,
Met Uwe kind'ren loven?

De afbeelding laat zien dat de kerk en toren in het verleden groter waren.
St. Anna ter Muiden

Foto G.B.S.

Nicolaüs

Geboren op 18 februari 1653, meldde zich in zijn jonge jaren aan bij het leger van de graaf van Stirum.
Tijdens de belegering van Bonn kreeg hij een kogel door zijn knie.
Aan deze verwonding is hij de andere dag overleden.
Dit was op 10 november 1673, op de leeftijd van slechts twintig jaar.

Op 24 oktober 1654 werd er een zoon geboren, die na enkele uren reeds gestorven is.

Johannes

Het andere jaar, 29 september 1655 werd Johannes geboren. Korte tijd voor hij zijn studie afrondde voor het predikambt kreeg hij de tering. Op 29 november, in het jaar 1677, is hij gestorven. Ook hij was nog op jeugdige leeftijd, 22 jaar.

Andreäs

Op 19 maart 1657 werd hij geboren. Hij trouwde later met Johanna Clement. Uit hun huwelijk is één dochter geboren, Elizabeth Anna. Als onderkoopman reisde hij naar het oosten en is daar op nog jonge leeftijd gestorven.

Abigaël

De tweede dochter werd op 22 december 1658 geboren. Ook zij deelde in de vreze des Heeren. Ze is getrouwd geweest met ds. Jacobus Zuerius te Arnemuiden.

Samuël

Een van de zonen, met de naam Samuël, ging later ook naar de Hogeschool te Utrecht. Daar werd hij door een vriend meegenomen naar de kerk waar de Utrechtse hoogleraar Witsius preekte uit 1 Samuël 3 vers 10. Tijdens deze preek riep hij enkele malen nadrukkelijk: "Samuël! Samuël!"

Dit was voor hem alsof deze stem vanuit de hemel rechtstreeks naar hem gezonden werd en gaf zoveel indruk op hem, dat dit het middel was tot zijn bekering.

In 1686 werd hij geroepen tot de heilige dienst en werd predikant te Poortvliet op het eiland Tholen.

Hij was tijdens zijn korte verblijf van nog geen twee jaren te Poortvliet voor velen tot een eeuwige zegen.

Hoewel hij nog jong en fris was, kreeg hij daar een indruk dat hij niet lang zou leven. Daarom preekte hij afscheid van zijn gemeente en liet weten dat hij naar Oirschot ging om bij zijn vader te sterven.

Toen hij thuis kwam, werd hij door zijn zuster verwelkomd. Tot haar sprak hij vervolgens: "Mijn zuster, ik kom hier in mijns vaders huis, om over te gaan naar het huis mijns Vaders hierboven."

In zijn verwachting werd hij niet beschaamd, want korte tijd daarna werd hij ziek en is gestorven, om te gaan naar het huis Zijns Vaders met zijn vele woningen.

Hij werd ook te Oirschot begraven in 1687.

David

Hij was het eerste kind wat te Oirschot geboren werd op 24 december 1661. Hij werd na zijn studie dokter in de geneeskunde te Utrecht. Later kwam hij in Middelburg wonen. In zijn woning hield hij regelmatig oefeningen, tot stichting van veel vrienden.

Eén van zijn zonen is predikant geweest te Kloetinge.

Daniël

Deze zoon werd op 3 april 1663 geboren en heeft ook met zegen zijn dienstwerk als predikant verricht. Hij studeerde in 1685 gelijk met zijn broer David te Utrecht aan de Hogeschool.

Op 26 april 1693 werd hij te Asten en Ommel, in de classis van Peel en Kempenland bevestigd. In het jaar 1695 is hij reeds overleden.

Petrus

Het was 26 oktober 1664 toen Petrus geboren werd. Zijn levensloop wordt hierna beschreven.

Maria

Zij was de jongste dochter, geboren op 3 april 1666 en is reeds het volgende jaar op 10 juli gestorven.

Dit waren de kinderen van deze godvrezende ouders.

De opvoeding was teerhartig en deftig. In de tegenwoordigheid van de ouders, tijdens hun gesprekken, durfde er niemand van de kinderen spreken.

Toen de oudste zoon van de Hogeschool te Utrecht thuis kwam, had hij hetzelfde ontzag. Aan de tafel zittende sprak hij niet, tot zijn vader zei: "Zoon, nu is het u geoorloofd te spreken."

Toen de moeder op haar sterfbed lag, op 16 juni 1673, heeft ze al haar kinderen gezegend. Sommigen vertoonden de kentekenen van het nieuwe leven. Voor de anderen had ze verwachting dat ze nog toegebracht zouden worden.

Van de jongste zoon, de negenjarige Petrus, zei ze nog: "Ook *Ismaël zal leven*."

Ook zij had de gave van de dichtkunst gekregen.

Verschillende gedichten zijn opgenomen in de bundel van Adriaan van Loo. Enkele regels uit '*Een gebed tot Jezus*' zijn:

*Ik verlange vroeg en spade,
En zie uit naar Uw genade,
Jezus naar Uw heilig bloed;
Neig myn hart, neig myn gemoed.*

*Laat my daar de kracht van voelen
Tegen al het zondig woelen,
Dat niet ophoud in myn hert,
Tot mijn leed en grote smart.*

*Dat zou hier myn hemel wezen,
Wil toch myne ziel genezen,
O Gy oorsprong aller deugd,
O Fontein van alle vreugd.*

3

Geroepen tot het ambt

Zoals reeds vermeld is, werd op 26 oktober 1664 in de pastorie te Oirschot een zoon geboren, die de naam Petrus kreeg.

Hij was nog maar negen jaar oud toen hij zijn moeder al moest verliezen. Maar de godvruchtige opvoeding had al indruk gemaakt op zijn jonge hart.

Volgens Jac. Willemsen was Petrus nog jong, toen hij door het inzien van zijn verloren staat de noodzakelijkheid van de wedergeboorte voor ogen kreeg.

Het gevoel van zijn zonden deed hem zijn vloekwaardigheid inleven. Ja, hij werd de hel waardig en zag geen mogelijkheid om zichzelf te verlossen, want: *"Dat bed zal te kort zijn..."*

Vervolgens werd hij er aan ontdekt dat alle schepselen 'gebroken' bakken waren, waar het ook niet te vinden is.

Deze overtuiging werkte in hem verlegenheid en bekommering om van zichzelf en van alle mensen af te zien: *"Ja gewisselijk, ik acht ook alle dingen schade te zijn, om de uitnemendheid der kennis van Christus Jezus mijn Heere."*

Er kwam een hongeren en een dorsten naar Zijn gerechtigheid.

Op Gods tijd mocht hij met al zijn zonden en wonden, schulden en lasten aan de voeten van de Heere Jezus terecht komen. Door een geschonken geloof mocht hij met Hem verenigd worden: *"... Die ons geworden is wijsheid van God, en rechtvaardigheid en heiligmaking en verlossing."*

Dit kwam ook uit in het dagelijks leven van Petrus, want hij mocht met verzaking van al dit tijdelijke, hoe jong hij ook nog was, leven overeenkomstig de raad van Paulus aan zijn jonge medebroeder Titus (hoofdstuk 2 vers 12): *"... dat wij de goddeloosheid en de wereldse begeerlijkheden verzakende, matiglijk en rechtvaardiglijk en godzaliglijk leven zouden in deze tegenwoordige wereld."*

Student te Utrecht

Het was in die tijd, dat de roeping tot het predikambt zich in zijn leven openbaarde.

Spoedig werd, in 1685, zijn plaats dan ook gevonden op de Hogeschool te Utrecht.

M. Leydekker

H. Witsius foto RAZ IV 591/950

Op deze Academie bestond de theologische faculteit uit de professoren H. Witsius, M. Leydekker, H. van Halen en P. à Maastricht.

Vooraf het onderwijs van H. Witsius, die tot in het buitenland bekend was, liet diepe indrukken achter. Dit had zijn oudere broer ook reeds ervaren.

Een van zijn medestudenten was Jac. Breukeland. Met hem is er vriendschap gebleven, wat later bevestigd is toen hij eveneens in Middelburg predikant werd.

Jac. Breukeland schreef later over P. Immens:

"Als student was hy een voorbeeld voor anderen en werd openbaar, van God geleerd te worden. Aan ons verkeer in die jonge jaren kan ik zonder ontroering niet terug denken."

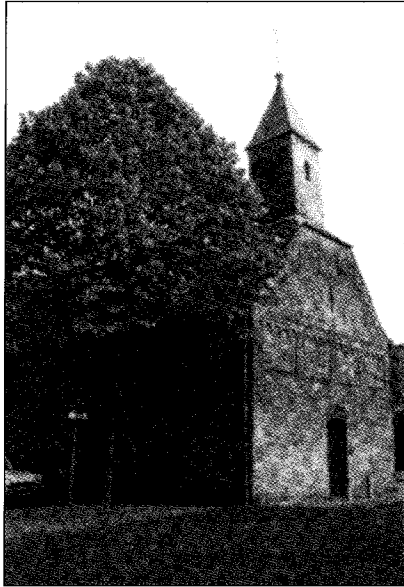
Een jaar voor zijn bevestiging was student Immens te Poortvliet. Dit was na het overlijden van zijn broer Samuël.

Hij wandelde daar in de eenzaamheid, toen de Heere hem op een bijzondere wijze kwam toe te roepen: *"Zacheüs, haast u en kom af; want Ik moet heden in uw huis blijven."* Hij antwoordde vervolgens daarop met zijn hart: *"Heere, ik ben niet waardig dat Gij onder mijn dak zoudt inkomen."*

Toen hij thuis kwam, trok hij zich terug, waar de Heere hem op een bijzondere wijze Zijn zalige nabijheid openbaarde.

Hij kon dit nooit meer vergeten en heeft zijn vrienden later dikwijls verteld, dat hij daar kon uitroepen met J. van Lodenstein:

Het Maria-kerkje

O, zalig eenzaam,
Met God gemeenzaam!
Duurde dat vrij eeuwen lang.

De jonge predikant

Nadat hij afgestudeerd was, werd hij beroepbaar gesteld door de classis van Peel- en Kempenland.

Een beroep naar zijn geboorteplaats Oirschot mocht hij aannemen. Hij volgde daar zijn zwager, ds. Brieving, op.

Hier werd hij op 8 augustus 1688 bevestigd.

In deze omgeving was hij nauw verbonden aan ds. Cornelis de Witt uit Oedenrode.

Ze zochten elkaar dikwijls op en waren dan gewoon naar de hei-

de te gaan, om daar in de eenzaamheid te bidden.

Met tranen en gebeden zochten ze dan het welzijn van de zielen, uit de plaatsen en omgeving waar ze over gesteld waren. Uit de bewogenheid des harten klom hun smeking op.

Ze hebben toen niet kunnen denken dat honderd jaar later de gereformeerde religie in dit deel van Brabant voor een groot deel verdrongen zou zijn.

Na 1795 was het zover dat de St. Petruskerk in Oirschot weer in handen van de in hoofdzaak roomse bevolking terug kwam.

Daarom kwamen na de scheiding van staat en kerk, na 1795, op veel plaatsen in Brabant de kerken weer in handen van de roomsen.

Het kleine Maria-kerkje werd ingericht voor de nog overgebleven leden van de hervormden.

Nu wordt er 's zondags nog één dienst gehouden.

Naar Zeeland

De tweede gemeente van P. Immens werd West-Souburg, op het eiland Walcheren.

Dicht bij het kasteel van Marnix van St. Aldegonde werd een kerkje

Coll. qual. den 15 Jan: 1698

alwaar besloten is den ed: heer cornel: van pere raad der stad vlis-
singen als ambagtsheer van west-soub: geassisteerd met dhr: mr:
johan van are schepen en raad der stad voornoemt
en is alsoo geformeerd den coll. qual.
alwaar na aanroeping van gods naam een opwekkende aanspraak
door den director gedaan (...?) voornoemt dienstig als nodig om
samen in de vreesse des heeren tot de meeste stichting en dienst
dezer gemeente te blijven sich na een bequame herder en lerraar
ordene en godsalig de (...?) daarin is omgebragt wie sij geliefde
voort te brengen en is uit de voortgebragte met eenparige stem-
men vercoren tot ordinair herder en leraar inplaats van adriaan
deinse beroepen en om nu tot beslissing in sijn dienst bevestigen
de eerw: gods. en in den geeerde mr: petrus immens predikant tot
oirschot in de meierij van den bosch en sijn om dese beroeping in
te brengen in het coll. van walcheren op gisteravond donderdag

gebouwd, wat vanaf 1595 door de aanhangers van de Hervorming gebruikt werd.

Tijdens de kerkeradsvergaderingen van 12 december 1690 en 13 januari 1691 werd gesproken over het beroepen van Petrus Immens. Vervolgens op het Collegium Qualificatum van 15 en 21 januari.

coll. qual. den 15 jan. 1695

alwaar besloten is den ed: heer cornel: van pere raad der stad vlis-
singen als ambagtsheer van west-soub: geassisteerd met dhr: mr:
johan van are schepen en raad der stad voornoemt
en is alsoo geformeerd den coll. qual.

alwaar na aanroeping van gods naam een opwekkende aanspraak
door den director gedaan (...?) voornoemt dienstig als nodig om
samen in de vreesse des heeren tot de meeste stichting en dienst
dezer gemeente te blijven sich na een bequame herder en lerraar
ordene en godsalig de (...?) daarin is omgebragt wie sij geliefde
voort te brengen en is uit de voortgebragte met eenparige stem-
men vercoren tot ordinair herder en leraar inplaats van adriaan
deinse beroepen en om nu tot beslissing in sijn dienst bevestigen
de eerw: gods. en in den geeerde mr: petrus immens predikant tot
oirschot in de meierij van den bosch en sijn om dese beroeping in
te brengen in het coll. van walcheren op gisteravond donderdag

gedeponeert nevens den director dhr sijmon willems: en lours wisse ouderlingen
en ook geresolveerd Dokter immens sijn broeder tot middelb: tevens te laten toekomen van de bovenstaande door Mr: henric en sal ook den Director bij missive van den beroepene dit beroep bij de allereerste gelegenh: bekent maken

Tijdens de vergadering van 12 februari werd melding gemaakt dat de predikant het beroep had aangenomen.

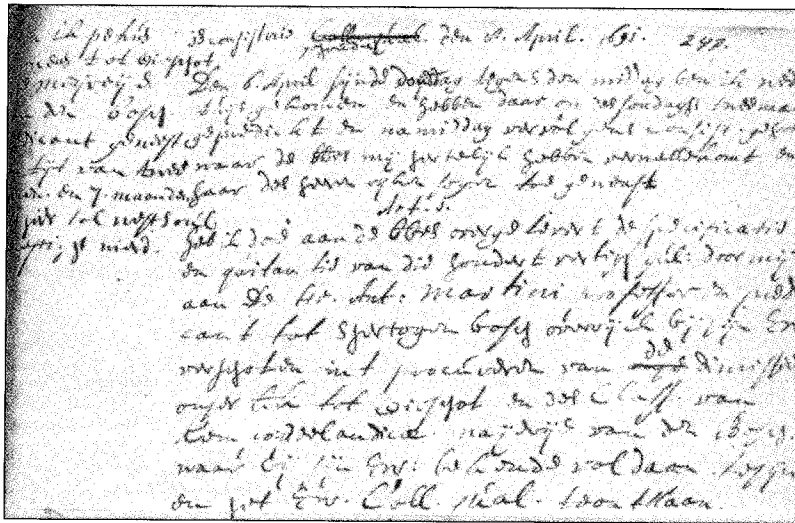
Op 18 maart 1691 is P. Immens te West-Souburg bevestigd door de vorige predikant Adriaan Deinse.

A. Deinse had jaren geleden, uit achting, de afgezette Jacobus Koelman een beurt in zijn gemeente laten vervullen. Door de classis Walcheren werd hij hiervoor voor drie maanden 'gesuspenderd' met verlies van traktement.

Immens' intredepreek was uit 1 Korinthe 9 vers 16: "Want indien ik het Evangelie verkondig, het is mij geen roem; want de nood is mij opgelegd. En wee mij, indien ik het Evangelie niet verkondig!"

Al spoedig bleek zijn ijver in het waarnemen van zijn werk.

Hij begon in de winter ook met de zondagavond- en woensdagavonddiensten. Soms was het in bijzijn van één ambtsdrager, maar ook wel geheel alleen.

De notulen zijn geschreven in een cursive handschrift op een stuk papier met een donkere rand. De tekst is dicht op elkaar geschreven en begint met 'Den 6 April sijnde donderdag...'. De notulen beschrijven de gebeurtenissen rond de bevestiging van P. Immens als predikant in West-Souburg op 18 maart 1691, de afzetting van Jacobus Koelman, en de eerste diensten van Immens in de winter. Het document eindigt met de vermelding van de Classis van West-Souburg.

Eerste geschreven notulen door P. Immens.

De notulen van de kerkeradsvergaderingen werden door Immens zelf geschreven. Op 8 april 1691 maakte hij een aanvang:

1e consistoris gehouden den 8 April 1691

Ben ik Petrus Immens tot Oirschot in de Meijerije van den Bosch predikant geweest ten tijt van twee jaar en 7 maanden voor dat ik tot WestSoub bevestigd wird.

Den 6. April sijnde donderdag tegen de middag ben ik weder tujs gekomen en hebben daarop des sondaghs tweemaal gepredickt en namiddag vervolgens consist. gehouden waar bbrs. mij hartelijk hebben verwellekomt en ik haar des Heeren rijken segen toe gewenst.

art 1

Heb ik doe aan de bbr. overgelevert de specificatie en quitantie van die hondert veertigh guld: door mij aan De Hr. Ant: Martini professor en predicant tot s hertogenbosch overrijck bij zijn Eerw. voorschoten in t procureren van de dimissie onzer k.k. tot Oirschot en der Class. van (...?) maijerije van den Bosch waarbij sijn Ew. bekende voldaan te sijn en het Ew Coll. qual. te ontslaan.

art 2

Hebben de E. Bbrs van den kkraat eerstelijk versocht dat de nu 2 de paasch dags moghe afgaan als hebbende soo lange over de twee jaaren gediend en de ander helft versoght dan tot pinsteren als ordinair te mogen afgaan. Dogh heb ik haar met haar welwillen om het advijs van den Ed. Ambaghts Hr. Corn: van Pere dat de eerste wilde blijven tot den ordinaire tijt en de laatste nog een jaar continueren dogh geen van bijde partijen daar toe verstaan wird dan nae de liberatie goet gevonden dat sij gesamenlijk den Hr. Corn: van Pere Ambaghts Hr: voor de eerste maal van mij te gaan begroeten om meteene sijn Ed. advijs omtrend deze kkraat te vragen en sijn ik als predicant en de bbrs ouderlingen neffens een diacken gelijk naeden Ambaghts Hr. getreden.

art 3

Sijn wij voor de eerste maal seer minnelijk van sijn Ed. ontvangen op het casteel betuigende sijn Ed. sijn volkomene genoeggen betuigende (...?) termen wird gerepliceert dat ik hoopte

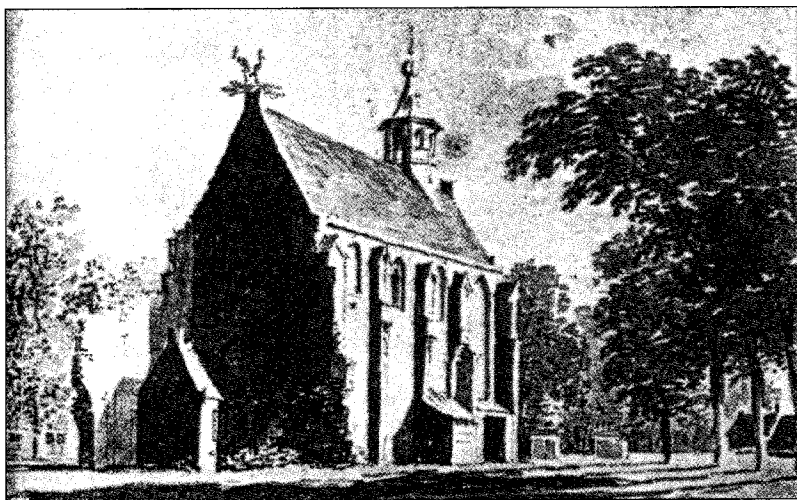
bequaamheijt te hebben om in staat te sijn de goede raporten en verwagtinge tot volle genoeg en van sijn Ed. de kkraat en de ganshe gemeente was het niet in de daat nogtans met begeerte en poginge te voldoen.

art 4

is daar op Hr Corn: van Pere Ambagts Hr voorgedragen het verzoek bij den k.keraat dogh heeft sijn Ed. de goetheijt gehad van met mijn advijs te willen samenstemmen en is de sake nae langh over en weder gespreeken daar toe gebracht dat de outste bbrs. van de kkraat nogh soud en dienen tot den eersten maij dogh de andere hebben haar nogh gehouden bij haar verzoek totdat eijndelijk de (...?) toe hebben tegens die tijt onderworpen aan de meeste stemmen en is de saak in die termen blijven staan naa dat wij beleefdelyk ons afsghijd hadden genomen.

art 5

was ooc in de vergaderinge gedelibereert den uijtsghrijf brief van haare Ed. Mog. de staten van Zeeland van alle avonden dags een bode iedere ten vijve te willen aanstellen vermits de legers van de staat van sijn Majestijt den conink van Engellant en onsen Stadhouder was voor het front des selver van des halve leger onder de legers van de persoon van sijn Majestijt en is daarop goetgevonden de ure van 6 inplaats van vijve ten deze tot nader order van hare Ed Mog:

Kerk te West-Souburg.

art 6

ooc was nogh vastgesteld terwijl den 15 April het avontmaal sou uijtgedeelt worden om dijnsdags den buijten omgank te doen met twee ouderlingen Simon Willem Huijge en Lourens Wisse en woensdags den binnen omgank met Pieter Jan Wouters en Willem Pijpe.

Achterin het Kerke-raads-actenboek II heeft hij een opgave vermeld van de predikanten die in West-Souburg gestaan hebben, vanaf de oprichting in 1595.

Verder schreef hij in het notulenboek over zijn afscheid, na een periode van vier jaar, zeven maanden en twaalf dagen. Hoe ze na de dienst, met tranen van ontroering afscheid genomen hebben.

In deze plaats is P. Immens getrouwd met Katharina de Smit. Zij was een dochter van Willem de Smit en Katharina van der Heiden. Vóór het vertrek naar Zaltbommel werd hun eerste dochter geboren.

De opvolger van Immens te West-Souburg werd zijn vroegere studievriend Jacobus Breukeland, die hem later ook naar Middelburg zou volgen.

In 1832 verminderde de West-Souburgse gemeente nogal en is toen verenigd met de gemeente van Oost-Souburg.

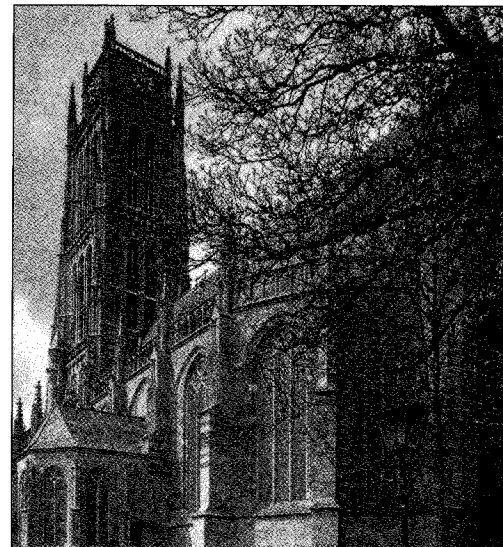
Zaltbommel

Daarna heeft P. Immens ruim twee jaar in de gemeente van Zaltbommel het evangelie verkondigd. Hij vervulde daar de plaats van Abraham A. Hellenbroek, die een beroep van Rotterdam had aangenomen.

In deze grote gemeente stonden doorlopend twee predikanten.

Huidige kerk
Zaltbommel.

Foto G.B.S.

Na het vertrek van Petrus Immens in 1688 naar Middelburg, volgde ook spoedig het vertrek van zijn collega Justus Schalkwijk à Velde naar Zeeland.

Toen deze in 1699 een beroep naar Goes aangenomen had, zou het voor Zaltbommel er maar donker uitzien.

Het schijnt dat het tot 1731 zou duren voor er weer een predikant kwam, die *'naar het hart van Jeruzalem sprak'*.

In 1748 kreeg de voetiaan A. Comrie een beroep naar Zaltbommel. Deze bleef echter te Woubrugge.

4

Een naam en een plaats in kerk en school

In vroeger jaren is Middelburg een lange tijd een zeer welvarende stad geweest. Vooral in de 'Gouden Eeuw' tot 1650 was Middelburg na Amsterdam in belangrijkheid de tweede handelsstad. Daarna is dit Rotterdam geworden.

Vooral via de Verenigde Oost-Indische Compagnie kwamen er in Middelburg grote schatten binnen.

Langzamerhand is het minder geworden. Begin 1700, ten tijde van Petrus Immens, beschikte Middelburg nog over 22 kaapvaarders met 3361 manschappen en met 514 stukken geschut.

Het dieptepunt was na de omwenteling van 1795. In die tijd was het inwonertal gedaald tot dertienduizend zielen.

De laatste gemeente voor Petrus Immens was dus de hoofdstad van Zeeland geworden. Hier is hij op 12 januari 1698 bevestigd. In deze plaats gevoelde hij zich bijzonder thuis.

Vooral voor de heilige dienst was er bij hem en bij veel andere predikanten in die tijd een grote ijver. Naast het geestelijk leven was er ook onderzoek van taal, oudheid, natuur en kerkgeschiedenis, om Gods Woord aan het onderscheiden publiek duidelijk te kunnen verklaren. Door zijn godsvrucht, zijn herderlijke zorg, zijn eenvoudigheid om de waarheid helder voor te stellen, was Immens al spoedig bijzonder geliefd.

De uitspraak van zijn woorden was aantrekkelijk en kunstelijk gevormd, maar niet gemaakt of gedwongen.

Zijn taal was deftig, schriftuurlijk en overeenkomstig de verhevenheid van de waarheden die hij preekte.

Levendig waren zijn gebeden en geschikt tot opwekking van het hart. Vooral door de Geest der genade en der gebeden, die dikwijls op hem rustte.

Hij bestormde dan de hemel en deed een heilig geweld op de tederste ingewanden van Gods barmhartigheid.

Hij was een worstelende Jacob, vooral op de plechtige boetedagen, wanneer hij als Mozes in de breuk voor het aangezicht des Heeren